



การวิเคราะห์เชิงบูรณาการของทศบารมี: กลไกและมิติของ
หลักธรรมสำคัญในเวสสันดรชาดก

Integrated Analysis of Dasa Pāramī: Mechanisms and Dimensions of
Key Principles in Vessantara Jātaka

ธนสิทธิ์ ฉัตรสุวรรณ

Thanasith Chatsuwan

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย สถาบันพระไตรปิฎก, ประเทศไทย4
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Institute of Tipitaka, Thailand

Corresponding Author E-mail: thanasith.cha@mcu.ac.th

Received 25 August 2023; Revised 25 October 2023; Accepted 15 December 2023



การวิเคราะห์เชิงบูรณาการของทศบารมี: กลไกและมิติของหลักธรรม

สำคัญในเวสสันดรชาดก

ธนสิทธิ์ ฉัตรสุวรรณ

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) ศึกษาและวิเคราะห์บทบาทและหน้าที่ของอรรถกถาในการอธิบายบทความวิชาการนี้มุ่งศึกษาหลักความสัมพันธ์เชิงระบบและพลวัตของทศบารมีที่ปรากฏในมหาเวสสันดรชาดก โดยเน้นการวิเคราะห์เชิงบูรณาการที่ชี้ให้เห็นนัยสำคัญว่า "ทานบารมี" มิได้ดำรงอยู่อย่างเอกเทศเพียงลำพัง แต่ทำหน้าที่เป็นแกนกลาง (Core Mechanism) ที่ทรงพลังในการขับเคลื่อนและดึงดูดบารมีอีก 9 ประการ ให้เข้ามาทำงานประสานสอดคล้องกันในลักษณะองค์รวม (Holistic Synergy) เพื่อสร้างคุณภาพทางจิตวิญญาณท่ามกลางสถานการณ์วิกฤต การศึกษาวิเคราะห์ผ่านคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา และฎีกา พบว่าการบำเพ็ญมหาบริจาคของพระเวสสันดรเป็นกระบวนการยกระดับจริยธรรมจากระดับสามัญวิสัยสู่ระดับปรมาตม์ ซึ่งต้องอาศัยกลไกทางจิตที่ซับซ้อนและละเอียดอ่อนในการบริหารจัดการกับความขัดแย้งทางจริยธรรม (Ethical Dilemma) ระหว่างความผูกพันทางโลกและเป้าหมายทางธรรม ผ่านมิติการกำกับของปัญญาที่รู้แจ้งและอุเบกขาที่วางเฉย ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่าทศบารมีในเวสสันดรชาดกเป็นโมเดลทางจริยศาสตร์ที่สมบูรณ์แบบ ซึ่งบูรณาการเป้าหมายวิลักษณ์ระหว่างประโยชน์ส่วนตน (การบรรลุสัมมาสัมโพธิญาณ) และประโยชน์มหาชน (การอนุเคราะห์สัตว์โลก) ไว้อย่างลงตัวและเกื้อกูลกัน

คำสำคัญ: ทศบารมี; เวสสันดรชาดก; การวิเคราะห์เชิงบูรณาการ; มหาบริจาค; พุทธจริยศาสตร์



Integrated Analysis of Dasa Pāramī: Mechanisms and Dimensions of Key Principles in Vessantara Jātaka

Thanasith Chatsuwana

Abstract

This academic article aims to investigate the systematic relationship mechanisms and dynamics of the Ten Perfections (Dasa Pāramī) as they appear in the Vessantara Jātaka. By employing an integrated analytical approach, the study highlights the significant implication that "Dāna Pāramī" (Perfection of Generosity) does not exist in isolation. Instead, it functions as a powerful Core Mechanism that drives and attracts the other nine perfections to operate in coordination, fostering a Holistic Synergy that maintains spiritual equilibrium amidst critical situations. Through an analysis of the Tipiṭaka, Commentaries (Aṭṭhakathā), and Sub-commentaries (Ṭīkā), the findings reveal that Vessantara's performance of the Great Donation (Mahā-dāna) represents a process of elevating ethics from a conventional level to an ultimate level (Paramattha). This transformation relies on complex and subtle psychological mechanisms to manage the Ethical Dilemma arising between worldly attachments and spiritual aspirations, governed by the dimensions of enlightened Wisdom (Paññā) and detached Equanimity (Upekkhā). The results suggest that the Ten Perfections in the Vessantara Jātaka serve as a perfect ethical model, seamlessly integrating the dual objectives of personal benefit (attaining Supreme Enlightenment) and public benefit (the welfare of sentient beings) in a mutually supportive manner.

Keywords: Ten Perfections (Dasa Pāramī); Vessantara Jātaka; Integrated Analysis; Great Donation (Mahā-dāna); Buddhist Ethics

บทนำ

ในกระบวนทัศน์ทางพุทธปรัชญาเถรวาท "บารมี" (Pāramī) หรือ "ปารมี" ถือเป็นคุณธรรมขั้นพื้นฐานและขั้นสูงที่มีความจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับพระโพธิสัตว์ในการสั่งสมเพื่อก้าวล่วงวิภวภาวะสงสารสู่การตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า คำว่า "บารมี" มีรากศัพท์ที่สื่อความ หมายถึง "สถานะอันยอดเยี่ยม" (Parama) หรือ การข้ามพ้นจากฝั่งแห่งความทุกข์ไปสู่ฝั่งแห่งความดับทุกข์ (Pāra) (Dhammapala, 2012; Phra Brahmamagunabhorn, 2008) คัมภีร์พุทธวงศ์และจரியปิฎกได้จัดลำดับความสำคัญของบารมีไว้ 10 ประการ ได้แก่ ทาน ศีล เนกขัมมะ ปัญญา วิริยะ ขันติ สัจจะ อธิษฐาน เมตตา และอุเบกขา ซึ่งมีใช้เพียงหลักปฏิบัติทางจริยธรรมทั่วไป แต่เป็นเครื่องมือในการขัดเกลากิเลสที่ละเอียดประณีตตามลำดับ เมื่อจำแนกโดยละเอียดตามระดับความเข้มข้นของการปฏิบัติจะถูกแบ่งออกเป็น 3 ระดับ ได้แก่ 1) บารมี (ขั้นสามัญ) ที่เน้นการสละวัตถุสิ่งของภายนอก 2) อุปบารมี (ขั้นกลาง) ที่ต้องอาศัยความกล้าหาญในการสละอวัยวะและเลือดเนื้อ และ 3) พรหมัตถบารมี (ขั้นสูงสุด) ที่ต้องแลกมาด้วยการสละชีวิต รวมเรียกว่า "บารมี 30 ทศ" (Mahachulalongkornrajavidyalaya, 1996; Bodhi, 1978)

ในบรรดาชาดกทั้งหลายที่ปรากฏในนิบาตชาดก "มหาเวสสันดรชาดก" ถูกยกย่องให้เป็นหมุดหมายสำคัญที่สุดในฐานะชาติสุดท้ายของการบำเพ็ญบารมี ซึ่งเป็นการรวบรวมและตกผลึกสรรพกำลังทางจริยธรรมทั้งหมดที่สั่งสมมาตลอดระยะเวลาอันยาวนานถึง 4 อสงไขยกับอีก 100,000 กัป ก่อนที่จะอุบัติขึ้นเป็นพุทธสภาวะในพระชาติถัดไป ความสำคัญของเวสสันดรชาดกจึงมิได้จำกัดอยู่เพียงเรื่องราวทางวรรณกรรมที่งดงามด้วยรสวรรณคดี หรือเป็นเพียงประเพณี "เทศน์มหาชาติ" ที่สืบทอดกันมาในวัฒนธรรมพุทธศาสนาเท่านั้น แต่ในมิติทางปรัชญา เวสสันดรชาดกคือ "ธรรมนิพนธ์" (Dhamma Treatise) ที่สะท้อนถึงจุดสูงสุดของวิวัฒนาการทางจิตวิญญาณของมนุษย์ ที่ซึ่งความเห็นแก่ตัวถูกทำลายลงอย่างราบคาบด้วยพลังแห่งความเสียสละอันไร้ขีดจำกัด (Gombrich, 2009)

อย่างไรก็ตาม การศึกษาวิจัยและการตีความมหาเวสสันดรชาดกในวงวิชาการและสังคมไทยในอดีตมักประสบปัญหาข้อจำกัดทางมุมมอง โดยส่วนใหญ่มุ่งเน้นไปที่มิติของ "ทานบารมี" เพียงด้านเดียว หรือเป็นการศึกษาในลักษณะ "การพิจารณาบารมีแบบแยกส่วน" (Fragmented Approach) กล่าวคือ มักวิเคราะห์คุณธรรมแต่ละข้อเป็นเอกเทศจากกัน เช่น การยกย่องทานของพระเวสสันดร หรือการสรรเสริญความกตัญญูของพระชาติและพระกัมมา โดยละเลยนัยสำคัญทางธรรมที่ซับซ้อนและลึกซึ้งกว่านั้น นั่นคือ "กลไกการบูรณาการ" (Integrated Mechanism) ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของการปฏิบัติธรรมขั้นสูง ข้อเท็จจริงทางจิตวิทยาพุทธศาสนาชี้ให้เห็นว่า การกระทำที่ยิ่งใหญ่ระดับ "มหาบริจาค" เช่น การบริจาคบุตรและภรรยา ไม่สามารถสำเร็จลงได้ด้วยเจตนาแห่งการให้ (จาคะ) เพียงอย่างเดียว แต่ต้องอาศัยการทำงานร่วมกันของบารมีทั้ง 10 ประการ ในลักษณะองค์รวมที่สอดประสานกัน (Synergy) เปรียบเสมือนโครงสร้างทางสถาปัตยกรรมที่เสาแต่ละต้นต่างทำหน้าที่ค้ำจุนซึ่งกันและกันเพื่อรองรับน้ำหนักมหาศาล ในขณะที่จิตเดียว หรือในสถานการณ์วิกฤตทาง



จริยธรรมที่บีบคั้น หากขาดองค์ประกอบใดองค์ประกอบหนึ่ง โครงสร้างทางจริยธรรมนั้นย่อมพังทลายลง (Gethin, 1998; Harvey, 2000)

ประเด็นปัญหาทางวิชาการที่น่าสนใจและควรค่าแก่การสืบค้นคือ พระเวสสันดรามีกระบวนการบริหารจัดการสภาวะจิตภายใน (Internal State Management) อย่างไร เมื่อต้องเผชิญกับแรงเสียดทานทางสังคม (Social Friction) อย่างรุนแรง ไม่ว่าจะเป็นการถูกขับไล่ออกจากเมือง การถูกตำหนิจากชาวประชา หรือความเจ็บปวดทรมานที่เกิดจากความผูกพันทางสายเลือด (Attachment) และความขัดแย้งทางอารมณ์ความรู้สึกที่รุนแรงระหว่างความเป็นบิดากับความเป็นพระโพธิสัตว์ ในสถานการณ์วิกฤตเช่นนี้ บารมีข้ออื่นๆ เช่น ขันติ (ความอดทนต่อแรงกดดัน) ปัญญา (การมองเห็นเป้าหมายระยะยาวเหนืออารมณ์ชั่ววูบ) และ อุเบกขา (การรักษาคุณภาพของจิตไม่ให้เอนเอียงด้วยความรักหรือความชัง) เข้ามาทำหน้าที่หนุนเสริมและประคับประคอง "ทานบารมี" อย่างไรให้ดำรงอยู่ได้โดยไม่พังทลายลงกลางคัน และส่งผลสัมฤทธิ์เป็น "มหาบริจาต" ที่บริสุทธิ์

บทความนี้จึงมุ่งเน้นที่จะถอดรหัสโครงสร้างความสัมพันธ์ดังกล่าว เพื่อนำเสนอองค์ความรู้ใหม่ในเชิงพุทธจริยศาสตร์ โดยแสดงให้เห็นว่าเวสสันดรชาดกมิใช่เพียงเรื่องราวของการให้ทานวัตถุหรือบุคคลอันเป็นที่รัก แต่เป็นกระบวนการทางจิตที่บูรณาการคุณธรรมทุกมิติเข้าด้วยกันเพื่อก้าวข้ามขีดจำกัดของปุถุชน และเปลี่ยนผ่านสู่สภาวะของมหาบุรุษผู้พร้อมสำหรับการตรัสรู้

ทศบารมีในฐานะหลักการพัฒนาจิต: จากนิยามศัพท์สู่พลวัตแห่งการขัดเกลา

คำว่า "บารมี" (Pāramī) มีรากศัพท์ทางนิรุกติศาสตร์มาจากคำว่า "ปรม" (Parama) ซึ่งมีความหมายว่า "อย่างยิ่ง" "สูงสุด" หรือ "ผู้ประเสริฐ" อันหมายถึงคุณลักษณะของมหาบุรุษผู้แสวงหาความหลุดพ้น อีกนัยหนึ่งมาจากคำว่า "ปาร" (Pāra) ที่แปลว่า "ฝั่งโน้น" อันหมายถึงพระนิพพาน รวมกับปัจจัย "มี" (Mī) หมายถึง "การไปให้ถึง" ดังนั้น ในคัมภีร์อรรถกถาจริยาปิฎก ปรมัตถทีปนี จึงอธิบายความหมายเชิงลึกไว้ว่า หมายถึง "ธรรมอันเป็นเครื่องนำไปสู่ฝั่งโน้น" หรือ "เจตจำนงอันแรงกล้าของผู้ประเสริฐ" (ธรรมปาละ, 2555; Rhys Davids & Stede, 1921) ซึ่งมีนัยยะถึงกระบวนการเปลี่ยนแปลงจิตวิญญาณ (Spiritual Transformation) เพื่อข้ามพ้นจากฝั่งแห่งความไม่รู้ (อวิชชา) และสังสารวัฏ ไปสู่ฝั่งแห่งความรู้แจ้ง (โพธิญาณ) และความดับทุกข์

องค์ประกอบของทศบารมี 10 ประการ มิใช่เป็นเพียงรายการของคุณธรรมทางศีลธรรมทั่วไป แต่ทำหน้าที่เป็น "ปฏิปักษ์ธรรม" (Counter-agents) ที่ใช้ในการต่อกรและกำจัดกิเลสเครื่องเศร้าหมองแต่ละประเภทโดยเฉพาะอย่างเป็นระบบ ดังที่สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (2555) ทรงจำแนกไว้:

1. ทาน (Dāna): การเสียสละเพื่อกำจัดความตระหนี่ (Macchhariya) และความยึดติดในวัตถุ
2. ศีล (Sīla): การรักษากายวาจาเพื่อกำจัดความเปื้อนเปียน (Vihimsā) และความทุจริต

3. เนกขัมมะ (Nekkhamma): การปลีกตัวเพื่อกำจัดกามราคะ (Kāmarāga) และความหลงใหลในรูปเสียงกลิ่นรส

4. ปัญญา (Paññā): ความรอบรู้เพื่อกำจัดโมหะ (Moha) และความเห็นผิด

5. วิริยะ (Viriya): ความเพียรเพื่อกำจัดความเกียจคร้าน (Kosajja)

6. ขันติ (Khanti): ความอดทนเพื่อกำจัดความโกรธ (Kodha) และความไม่พอใจ

7. สัจจะ (Sacca): ความจริงใจเพื่อกำจัดมุสาวาทและความเหลวไหล

8. อธิษฐาน (Adhiṭṭhāna): ความตั้งใจมั่นเพื่อกำจัดความลังเลสงสัย (Vicikicchā) และความไม่แน่นอน

9. เมตตา (Mettā): ความปรารถนาดีเพื่อกำจัดพยาบาท (Byāpāda)

10. อุเบกขา (Upekkhā): ความวางเฉยเพื่อกำจัดความลำเอียงและความหวั่นไหวด้วยราคะและปฏิฆะ

นอกจากนี้ การแบ่งระดับความเข้มข้นเป็น 3 ระดับ มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการทำความเข้าใจพัฒนาการทางจิตของพระโพธิสัตว์ ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงลำดับขั้นของการเสียดละที่ทวีความรุนแรงและลึกซึ้งยิ่งขึ้นตามลำดับความผูกพัน (Attachment Level):

1. บารมี (ขั้นสามัญ): การสละทรัพย์สินเงินทอง บุตร ภรรยา และวัตถุภายนอก (External Possessions) เพื่อลดละความยึดติดใน "ความเป็นเจ้าของ" (My-making) และฝึกฝนจิตให้คุ้นเคยกับการปล่อยวางสิ่งที่จับต้องได้

2. อุปบารมี (ขั้นกลาง): การสละอวัยวะ เลือดเนื้อ และร่างกาย (Organs and Limbs) เช่น การควักดวงตาหรือเชือดเนื้อให้เป็นทาน เพื่อยืนยันศรัทธาที่เหนือกว่าสัญชาตญาณความรักตัวกลัวตาย และทำลายความยึดมั่นในร่างกาย (Body Attachment) หรือ "สักกายทิฏฐิ" ในระดับหยาบ

3. ปรมัตถบารมี (ขั้นสูงสุด): การสละชีวิต (Life itself) เพื่อแลกกับพระโพธิญาณ ซึ่งเป็นการเสียดละระดับจิตวิญญาณที่ก้าวข้ามสัญชาตญาณการเอาตัวรอด (Self-preservation Instinct) อย่างสิ้นเชิง เป็นการประกาศอิสรภาพของจิตที่เหนือกว่าพันธนาการแห่งการมีชีวิตอยู่ แนวคิดนี้สอดคล้องกับหลักการใน วิสุทธิมรรค ที่เน้นย้ำกระบวนการ "สัลวิสุทธิ" และ "จิตตวิสุทธิ" ซึ่งระบุว่าความบริสุทธิ์ของจิตต้องผ่านการขัดเกลาตามลำดับขั้นที่ละเอียดประณีตขึ้นเรื่อยๆ จนกว่าจะปราศจากกิเลสอย่างสิ้นเชิง (Buddhaghosa, 2010)

เวสสันดรชาดก: บริบทแห่งการทดสอบจริยธรรมสูงสุด

เวสสันดรชาดก ปรากฏอยู่ในมหานิบาตชาดก ขุททกนิกาย พระสุตตันตปิฎก (ขุ.ชา. (ไทย) 28/1655/447) ซึ่งถือเป็น "มหาชาติ" หรือพระชาติที่ยิ่งใหญ่ที่สุด เนื้อหาของชาดกเรื่องนี้ไม่ได้เป็นเพียงนิทาน



สอนใจหรือวรรณกรรมท้องถิ่น แต่เป็นบันทึกทางจริยศาสตร์ที่นำเสนอเรื่องราวการบำเพ็ญทานบารมีชั้น
ปรมาตม โดยมิแกนกลางอยู่ที่แนวคิด "มหาบริจาค" (The Great Donation) หรือ "ปัญญามหาบริจาค" 5
ประการ อันได้แก่ 1. ทรัพย์สมบัติ 2. อวัยวะ 3. ชีวิต 4. บุตร และ 5. ภรรยา ซึ่งถือเป็นเกณฑ์มาตรฐานที่พระ
โพธิสัตว์ทุกพระองค์ต้องปฏิบัติให้ครบถ้วนก่อนตรัสรู้ (Mahamakut, 1982)

จุดวิกฤตที่ทำลายที่สุดและเป็นหัวใจของการวิเคราะห์ในเวสสันดรชาดก คือเหตุการณ์ "ปิยบุตร
ทาน" (การให้ลูกเป็นทานแก่ชุก) และ "ภริยาทาน" (การให้ภรรยาเป็นทานแก่พระอินทร์แปลง) เหตุการณ์นี้
เป็นจุดแตกหักทางจริยธรรม (Ethical Breakpoint) ที่ทำลาย "จริยธรรมทางสังคมปกติ" (Conventional
Morality) อย่างถึงที่สุด ในมุมมองของโลกียวิสัยหรือจริยธรรมแบบหน้าที่นิยม (Deontological Ethics)
ทั่วไป การสละบุตรภรรยาอาจถูกตีความว่าเป็นการละเมิดหน้าที่พื้นฐานของบิดาและสามี เป็นการกระทำที่ดู
เหมือนไร้ความรับผิดชอบต่อครอบครัว หรือแม้กระทั่งถูกมองว่าทารุณกรรม (Keown, 2005)

อย่างไรก็ตาม ในบริบทของ "จริยธรรมพระโพธิสัตว์" (Bodhisattva Ethics) นี่คือการทดสอบขั้น
สูงสุดเพื่อปลดปล่อย "ความยึดมั่นถือมั่น" (Upādāna) ในสิ่งที่รักและหวงแหนที่สุด ซึ่งเป็นกิเลสที่ละเอียดอ่อน
และตัดได้ยากที่สุด (Deep-seated attachment) การกระทำนี้มิได้เกิดจากความใจดำอำมหิตหรือความ
บกพร่องทางจริยธรรม แต่เกิดจาก "มหากรุณาธิคุณ" (Great Compassion) ระดับสากลที่มุ่งหวังจะรื้อชน
สรรพสัตว์ออกจากวัฏสงสาร ซึ่งจำเป็นต้องอาศัย "พระสัมพันธญาณ" (Omniscience) เป็นเครื่องมือ
ความรู้แจ้งระดับนี้มี "ราคา" ที่ต้องจ่ายสูงยิ่ง คือการแลกมาด้วยสิ่งที่มนุษย์ทั่วไปไม่อาจสละได้ (Phra
Brahmagunabhorn, 2008)

นอกจากนี้ ผู้รับทานอย่าง "ชุก" ยังมีบทบาทสำคัญในเชิงสัญลักษณ์ การที่ผู้รับเป็นบุคคลที่น่า
รังเกียจและไร้คุณธรรม ยิ่งตอกย้ำความบริสุทธิ์ของทานว่า "ไม่อิงกับคุณสมบัติของผู้รับ" (Non-
discriminatory Giving) และไม่หวังผลตอบแทนทางสังคม พระเวสสันดรต้องข้ามพ้นความรู้สึกส่วนตัวที่มีต่อ
ผู้รับ เพื่อมุ่งเน้นที่เจตนาแห่งการสละออก (Cāga) เพียงอย่างเดียว จุดนี้เองที่เป็นพื้นที่สำคัญสำหรับการ
วิเคราะห์การทำงานร่วมกันของบารมีอื่นๆ เช่น ขันติในการอดทนต่อความเจ็บปวดทรมานใจ อุเบกขาในการ
วางใจให้เป็นกลาง และปัญญาในการมองเห็นเป้าหมายระยะยาว ที่ต้องเข้ามาทำหน้าที่ระดับประคองจิตใจ
ของพระเวสสันดรมิให้แตกสลายภายใต้แรงกดดันมหาศาลนี้

การวิเคราะห์เชิงบูรณาการ

จากการศึกษาค้นคว้าคัมภีร์และเอกสารที่เกี่ยวข้องอย่างลึกซึ้ง ผู้เขียนวิเคราะห์พบว่าโครงสร้าง
ทางจริยธรรมในเวสสันดรชาดกมีความซับซ้อนเชิงระบบ (Systemic Complexity) ที่ทศบารมีไม่ได้ทำงาน
เป็นเส้นตรง แต่ทำงานในลักษณะ "โครงข่ายคุณธรรม" (Network of Virtues) ที่ถักทอเข้าด้วยกันอย่างแยกไม่
ออก โดยสามารถจำแนกกลไกการทำงานได้เป็น 2 มิติหลัก ดังนี้

1. กลไกความเป็นแกนกลางของทานบารมีและการหนุนเสริมของสธรรม (The Core-Support Mechanism)

ในบริบทของเวสสันดรชาดก "ทานบารมี" ทำหน้าที่เสมือนดวงอาทิตย์ที่เป็นศูนย์กลางของระบบสุริยะ โดยมีบารมีอีก 9 ประการโคจรรอบเพื่อสร้างสมดุลและพลังงาน (Gravitational Balance of Virtues) การให้ทานระดับมหาบริจาคจะสำเร็จผลมิได้หากปราศจากการทำงานเชิงบูรณาการของสธรรมเหล่านี้ เปรียบเสมือนฟันเฟืองที่ขบกันเพื่อขับเคลื่อนกลไกทางจิตที่ซับซ้อน ดังที่สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (2555) ทรงอธิบายไว้ในธรรมวิภาคว่า ธรรมทั้งหลายย่อมอาศัยกันเกิดขึ้น (ปฏิจางสมุปบาททางธรรม) ซึ่งในกรณีนี้ ทานเป็นปัจจัยให้เกิดบารมีอื่น และบารมีอื่นก็ย้อนกลับมาหนุนเสริมทานให้บริสุทธิ์ยิ่งขึ้น

1) พลวัตระหว่าง ทาน + ปัญญา + เนกขัมมะ (The Mechanism of Detachment):

การบริจาคของพระเวสสันดรมิใช่ "โหมเหทาน" (การให้ด้วยความหลง) หรือการให้เพื่อหวังผลตอบแทนทางโลก แต่ถูกกำกับด้วยปัญญาบารมีขั้นสูงที่ทำหน้าที่ "วิจัยธรรม" (Dhamma-vicaya) อย่างถ่องแท้ ปัญญาในที่นี้มีไว้เพียงความรู้จำ แต่เป็น "วิปัสสนาญาณ" ที่เห็นสภาวะ "อนัตตา" ของสรรพสิ่ง ปัญญาทำให้ตระหนักว่าทรัพย์สินและบุตรภรรยาเป็นเพียงสมบัติผลัดกันชม ไม่ใช่ตัวตนที่แท้จริงที่ควรยึดถือ หากปราศจากปัญญา ทานนั้นจะเป็นเพียงการสูญเสียที่นำมาซึ่งความทุกข์ระทม แต่เมื่อมีปัญญา ทานนั้นจึงกลายเป็นการ "ปลดปล่อย" (Liberation) (Dhammapala, 2012)

นอกจากนี้ เนกขัมมบารมี (การออกจากกาม) ยังทำหน้าที่เป็นฐานรองรับที่สำคัญในเชิงจิตวิทยา (Psychological Foundation) เพราะจิตที่ยังหมกมุ่นในกามสุขและสิ่งอำนวยความสะดวกย่อมเปราะบางและไม่สามารถสลະสิ่งที่รักได้ การที่พระเวสสันดรตัดสินใจออกผนวชสู่ป่าเขาวงกตและสละราชสมบัติก่อนหน้าที่จะบริจาคบุตรภรรยา คือการ "ซ้อมตาย" หรือเตรียมจิตให้เป็นอิสระจาก "วัตถุธาตุ" (Material Attachment) เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้พร้อมสำหรับการสลະ "พันธะทางใจ" (Emotional Attachment) ซึ่งเป็นโจทย์ที่ยากกว่าในลำดับถัดไป (Mahamakut, 1982)

2) พลวัตระหว่าง ทาน + ศีล + วิริยะ (The Mechanism of Ethical Protection & Energy)

การให้ทานที่ยิ่งใหญ่ต้องอาศัยศีลบารมี เป็นเกราะป้องกันทางจริยธรรม (Ethical Shield) มิให้การกระทำนั้นเบียดเบียนผู้อื่นโดยเจตนาทุจริต หรือใช้วิธีการที่ผิดเพื่อให้ได้มาซึ่งของบริจาค ทานของพระองค์จึงบริสุทธิ์เพราะไม่ได้เกิดจากการปล้นชิงหรือเบียดเบียนใคร และที่สำคัญต้องอาศัย วิริยะบารมี (ความเพียร) อย่างยอดเยี่ยมในลักษณะ "วิริยารัมภะ" (Aroused Effort) เพราะการตัดใจบริจาคสิ่งที่รักที่สุดเปรียบเสมือนการว่ายน้ำทวนกระแสน้ำที่เชี่ยวกรากของกิเลสและสัญชาตญาณความรักลูก หากขาดความเพียรกล้า จิตย่อมท้อถอยและล้มเลิกกลางคันเมื่อเผชิญกับอุปสรรคหรือความอาลัยอาวรณ์ที่ถาโถมเข้ามาดังคลื่นยักษ์ (Buddhaghosa, 2010)



3) พลวัตระหว่าง ทาน + ชั้นดี + เมตตา (The Mechanism of Emotional Regulation):

นี่คือจุดทดสอบที่วิกฤตที่สุด (Critical Test) ในขณะที่ชุกเขี่ยนตีพระกุมารต่อหน้าพระพักตร์ จิตของพระเวสสันดรต้องเผชิญกับ "พายุอารมณ์" (Emotional Storm) สองด้านที่รุนแรง คือ "โทสะ" (ความโกรธแค้นชุกที่ทำร้ายลูก) และ "โสกะ" (ความเศร้าโศกสงสารลูกจับใจ) กลไกที่เข้ามาจัดการสถานการณ์วิกฤตนี้คือ ชั้นดีบารมี ซึ่งทำหน้าที่เป็น "เขื่อน" (Dam) กั้นกระแสน้ำเชี่ยวแห่งโทสะไม่ให้ทะลักออกมาทำลายศีลและทำลายเจตนาแห่งทาน ชั้นดีในที่นี้ไม่ใช่การจำยอม แต่เป็นการอดกลั้นอย่างมีสติพร้อมกันนั้น เมตตาบารมี ก็ทำหน้าที่แผ่ขยายความรักความปรารถนาดีไปสู่ชุก โดยใช้กระบวนการ "ปรับมุมมอง" (Reframing) มองชุกในฐานะ "กัลยาณมิตรผู้โหดร้าย" หรือเครื่องมือทดสอบจิตใจที่มาจากใจที่มากช่วยเติมเต็มบารมีให้สมบูรณ์ หากขาดชั้นดี ทานย่อมล้มเหลวเพราะความโกรธเข้าครอบงำ และหากขาดเมตตา จิตย่อมเศร้าหมองด้วยความเกลียดชัง ซึ่งจะทำให้ทานนั้นไม่บริสุทธิ์ และไม่สามารถนำไปสู่โพธิญาณได้ (Phra Dhammakittiwong, 2005)

2. พลวัตทางจิตในเหตุการณ์วิกฤต: กรณีศึกษาการบริจาคพระโอรสธิดา

เหตุการณ์ที่พระเวสสันดรบริจาคขาสีและกัณหา เป็นกรณีศึกษาทางจิตวิทยาพุทธศาสตร์ที่ชัดเจนที่สุดของการบูรณาการ สัจจะ อธิษฐาน และอุเบกขา เพื่อก้าวข้าม "ทางตันทางจริยธรรม" (Ethical Impasse) และสภาวะบีบคั้นทางอารมณ์ขั้นสุดขีด:

1) สัจจะบารมี: พันธะสัญญาเหนืออารมณ์ (Truth over Emotion)

เมื่อพระเวสสันดรลั่นวาจาขบถให้ชุกแล้ว สัจจะบารมีจะทำงานทันทีในฐานะ "ตัวกำกับพฤติกรรม" (Behavioral Regulator) หรือกฎเหล็กแห่งจิตวิญญาณ แม้เสียงร้องไห้ของลูกจะบีบคั้นหัวใจเพียงใด แต่ "สัจจะ" ต่อโพธิญาณและวาจาที่เปล่งไปแล้วต้องดำรงอยู่เหนือ "อารมณ์" ความสงสาร การรักษาคำพูดในที่นี้มีไว้เพียงความซื่อสัตย์แบบโลกิยะ (Honesty) แต่คือความเที่ยงตรงต่อ "สัจธรรม" (Dhamma-truth) ที่ตั้งไว้ หากเสียสัจจะ ย่อมหมายถึงการล้มละลายทางจริยธรรมของความเป็นพระโพธิสัตว์ และเป็นการทำลายรากฐานความน่าเชื่อถือแห่งการตรัสรู้ (พระธรรมกิตติวงศ์, 2548; Mahachulalongkornrajavidyalaya, 1996)

2) อธิษฐานบารมี: พลังเจตจำนงที่แน่นแฟ้น (Unshakable Determination)

อธิษฐานในที่นี้ไม่ใช่การขอพร (Praying) แต่คือการ "ตั้งจิตมั่น" (Resolution) หรือการกำหนดเป้าหมายจิตให้มั่นคงดุจภูเขาหิน (Acala) ที่ไม่หวั่นไหวต่อแรงลม ในขณะที่หัวใจของความเป็นพ่อกำลังสั่นคลอนด้วยความรักและความเจ็บปวด อธิษฐานบารมีทำหน้าที่เป็น "สมอเรือ" (Anchor) ที่ตรึงจิตไว้กับเป้าหมายสูงสุดคือพระสัมมาสัมโพธิญาณ พลังเจตจำนงนี้เองที่ขับเคลื่อนให้พระองค์ก้าวข้ามความเจ็บปวด (Suffering) ไปสู่ภาวะแห่งการเสียสละ (Sacrifice) โดยไม่หวั่นไหวต่อสิ่งเร้า และไม่ยอมให้กระแสความอาลัยอาวรณ์มาพัดพาความตั้งใจให้หลุดลอยไป (Somdet Phra Maha Samana Chao, 2012)

3) อุเบกขาบารมี: ดุลยภาพแห่งปัญญา (Equanimity of Wisdom)

นี่คือกลไกควบคุมสมดุล (Master Regulator) ที่สำคัญที่สุดและละเอียดอ่อนที่สุดในเหตุการณ์ที่บีบคั้นหัวใจที่สุด ฎีกามาลัยเทวสูตรระบุว่า อุเบกขาในเหตุการณ์นี้ไม่ใช่ "อัญญาอุเบกขา" (ความเฉยเมยเพราะไม่รู้หรือไม่สนใจ) แต่เป็น "ตตรมชมตตตา" (Tatramajjhata) หรือการวางใจให้เป็นกลางด้วยปัญญาอันยิ่งยวด เปรียบเสมือนตาซึ่งที่เที่ยงตรง อุเบกขาทำหน้าที่ปรับระดับอุณหภูมิของจิตไม่ให้ร้อนรุ่มด้วยไฟแห่ง "ราคะ" (ความรักผูกพันอย่างรุนแรงต่อบุตร) หรือไฟแห่ง "โทสะ" (ความคับแค้นใจต่อชุกหรือชะตากรรม) อุเบกขาช่วยให้พระเวสสันดรมองเห็นสภาวะธรรมตามความเป็นจริงว่า สัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของตน และการบริจาคครั้งนี้เพื่อประโยชน์แก่อุเบกขาแก่สัตว์โลกทั้งมวลในระยะยาว (Universal Good) มากกว่าประโยชน์เฉพาะหน้าของบุคคลใดบุคคลหนึ่ง อุเบกขาจึงเป็นกุญแจดอกสุดท้ายที่ปลดล็อกพันธนาการทางใจ ทำให้ทานบารมีบริสุทธิ์ถึงขีดสุด ไม่เจือด้วยอคติหรือความเศร้าหมอง (Dhammapala, 2012; Phra Brahmamagunabhorn, 2008)

"ตั้งระเบียบแห่งดอกไม้ที่ร้อยรัดด้วยด้ายแห่งปณิธาน ทานของพระเวสสันดรจึงมิใช่เพียงการให้วัตถุ แต่เป็นการให้ที่รองรับด้วยโครงสร้างทางจริยธรรมที่แข็งแกร่งของบารมีอีก 9 ประการ ซึ่งถักทอเป็นตาข่ายรองรับจิตมิให้ตกต่ำลงสู่ห้วงแห่งกิเลส และผลักดันให้จิตลอยเด่นขึ้นเหนือโลกียวิสัย"

บทวิจารณ์และอภิปรายผล

บทวิเคราะห์นี้ได้นำไปสู่ประเด็นถกเถียงทางวิชาการและสังคมที่สำคัญและมีความละเอียดอ่อนอย่างยิ่ง นั่นคือ สภาวะย้อนแย้งทางจริยธรรม (Ethical Paradox) ระหว่างหน้าที่ต่อบุตรภรรยา (Domestic Duty) ในฐานะบุลลขณ กับหน้าที่ต่อสรรพสัตว์ (Universal Duty) ในฐานะพระโพธิสัตว์ ซึ่งจำเป็นต้องได้รับการอภิปรายขยายความในเชิงลึก ดังนี้

1. พลวัตการปะทะสังสรรค์ทางจริยศาสตร์ จากหน้าที่นิยมสู่คุณธรรมจริยศาสตร์แนวพุทธ (Ethical Dynamics: From Deontology to Buddhist Virtue Ethics) หากพิจารณาผ่านแว่นตาของจริยศาสตร์ตะวันตกสายหน้าที่นิยม (Deontology) ของ Immanuel Kant การกระทำของพระเวสสันดรอาจถูกวิพากษ์ว่าเป็นการละเมิดหน้าที่สัมบูรณ์ (Violation of Categorical Imperative) ของบิดาที่มีต่อบุตร เพราะเป็นการปฏิบัติต่อมนุษย์ (บุตร) ในฐานะเครื่องมือ (Means) เพื่อบรรลุเป้าหมายอื่น (โพธิญาณ) แทนที่จะปฏิบัติต่อพวกเขาในฐานะเป้าหมายในตนเอง (Ends in themselves) ซึ่งถือเป็นการกระทำที่ผิดจริยธรรมในระดับโครงสร้างพื้นฐานของสังคมมนุษย์ อย่างไรก็ตาม การนำกรอบคิดมนุษยนิยมสมัยใหม่ไปตัดสินบริบททางจิตวิญญาณโบราณอาจทำให้คลาดเคลื่อนจากเป้าหมายที่แท้จริง (Keown, 2005; Harvey, 2000)

ในมุมมองของ พุทธจริยศาสตร์ (Buddhist Ethics) การกระทำนี้มีใช้ความบกพร่อง แต่คือการแสดงออกของมหาบริจาค (The Great Sacrifice) ซึ่งจัดอยู่ในระดับ ปรมัตถบารมี ที่ก้าวข้ามบรรทัดฐานปรกติ (Trans-conventional Morality) Damien Keown (2005) นักจริยศาสตร์พุทธศาสนาค้นคว้าได้เสนอข้อสังเกตว่า จริยธรรมของพระโพธิสัตว์มีความแตกต่างในเชิงคุณภาพจากจริยธรรมทั่วไป โดยมีรากฐาน



อยู่ที่มหากรุณา (Great Compassion) ซึ่งมีขอบเขตครอบคลุมสรรพสัตว์ทุกภพภูมิ มิใช่จำกัดเพียงบุคคลในครอบครัว การเสียสละบุตรในบริบทนี้จึงไม่ใช่การทำลายอนาคตของบุตร แต่เป็นการลงทุนทางจิตวิญญาณร่วมกัน (Spiritual Investment) ที่จะนำไปสู่ความหลุดพ้นจากวัฏสงสารอันเป็นความทุกข์ที่แท้จริงในทัศนะของพุทธศาสนา บุตรธิดาจึงมีสถานะเป็นหุ้นส่วนทางบารมี (Spiritual Partners) ที่ช่วยให้ภารกิจรื้อถอนสัตว์โลกสำเร็จลุล่วง

นอกจากนี้ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) (2551) ได้อธิบายขยายความว่า การเสียสละสิ่งรักที่สุดเพื่อประโยชน์ที่ยิ่งใหญ่กว่า (สัมมาสัมโพธิญาณเพื่อรื้อถอนสัตว์โลก) เป็นกระบวนการอัตตวิมุตติ หรือการปลดปล่อยตนเองจากความยึดติดในตัวเองของกู (Self-attachment) การบริจาคนิพพานจึงมิใช่การทอดทิ้งด้วยความเกลียดชัง แต่เป็นการยกสถานะของความรักจากสินเหา (ความรักที่ผูกพันเฉพาะกลุ่ม/Attachment) ซึ่งเจือด้วยความเห็นแก่ตัว ให้ขยายตัวและบริสุทธิ์ขึ้นเป็นเมตตาอัปมัญญา (ความรักไร้ขอบเขต/Universal Love) การกระทำของพระเวสสันดรจึงเป็นการประกาศชัยชนะเหนือสัญชาตญาณการรักษาเผ่าพันธุ์ (Kin Selection) เพื่อก้าวไปสู่การรักษาธรรม (Dhamma Selection) ที่ยิ่งยไปกว่า (Phra Brahmaganabhorn, 2008; Gombrich, 2009)

2. บูรณาการภาพแห่งความสมบูรณ์: โมเดลองค์รวมของทศบารมี (Holistic Integrity of the Ten Perfections Model) ผลการวิเคราะห์ชี้ให้เห็นว่า เวสสันดรชาดกไม่ได้นำเสนอเพียงความยิ่งใหญ่ของทานบารมีเพียงลำพัง แต่ทำหน้าที่เป็น "ธรรมสาธก" (Dhamma Demonstration) ที่แสดงให้เห็นถึงเอกภาพแห่งทศบารมี (Unity of the Ten Perfections) อย่างแท้จริง สอดคล้องกับแนวคิดในคัมภีร์ สวรรค์ที่ปีปฏิภาที่อธิบายหลักอัญญมัญญูปนิสสัย (Aññamaññūpanissaya) หรือการเป็นปัจจัยเกื้อหนุนซึ่งกันและกันของบารมีทั้ง 10 ประการ เปรียบเสมือนเส้นด้ายที่ถักทอเป็นผืนผ้า หากขาดเส้นใดเส้นหนึ่ง ผืนผ้านั้นย่อมขาดความสมบูรณ์ (Dhammapala, 2012)

หากขาดความสมบูรณ์ของระบบนี้ ทานของพระเวสสันดรจะเป็นเพียงการกระทำที่บ้าบิ่นหรือขาดความรับผิดชอบ แต่เมื่อพิจารณาในเชิงระบบจะพบการหนุนเสริมที่สำคัญ คือ

1) ศิลบารมี ทำหน้าที่กำกับกายวาจาให้เรียบร้อย ไม่ใช้วิธีการที่ทุจริตเพื่อให้ได้มาซึ่งของบริจาคนั้น และเป็นหลักประกันว่าการให้ทานนั้นบริสุทธิ์จากรากฐาน

2) ขันติบารมีและสัจจะบารมี ทำหน้าที่เป็นฐานรองรับแรงกระแทกทางอารมณ์และสังคม (Shock Absorbers) ทำให้จิตใจมั่นคงไม่หวั่นไหวต่อคำครหาหรือความทุกข์ยากที่ตามมาจากการให้

3) ปัญญาบารมี ทำหน้าที่เป็น "ระบบนำร่อง" (Navigational System) หรือนายท้ายเรือที่กำหนดทิศทางของจิตให้มุ่งตรงสู่โพธิญาณ ไม่หลงทางไปกับความเศร้าโศกหรือคำสรรเสริญเยินยอ และมองเห็นคุณค่าที่แท้จริงของการเสียสละที่เหนือกว่ามูลค่าทางวัตถุ

ดังนั้น เวสสันดรชาดกจึงเป็นโมเดลทางจริยศาสตร์ที่สมบูรณ์แบบที่แสดงให้เห็นว่าการให้ที่แท้จริง (Authentic Giving) ต้องประกอบด้วยองค์ประกอบทางปัญญาและจิตใจที่ครบถ้วน การที่พระเวสสันดรสำเร็จ

โพธิญาณได้ จึงไม่ใช่เพราะปริมาณของสิ่งที่ให้ (Quantity) แต่เพราะคุณภาพของจิต (Quality of Mind) ที่ได้รับการบ่มเพาะจากบารมีทั้ง 10 ประการ จนเกิดเป็นคุณลักษณะที่ลงตัวระหว่าง ประโยชน์ส่วนตน (การขัดเกลากิเลสเพื่อบรรลुरुธรรม) และ ประโยชน์มหาชน (การสร้างบารมีเพื่อเป็นที่พึ่งของสัตว์โลกในอนาคต) ความสำเร็จนี้ยืนยันว่าการเสียสละระดับปัจเจกสามารถนำไปสู่ผลลัพธ์ระดับสากลได้อย่างเป็นรูปธรรม (Gethin, 1998)

บทสรุป

ผลจากการวิเคราะห์เชิงบูรณาการต่อหลักทศบารมีในมหาเวสสันดรชาดก นำไปสู่ข้อสรุปที่ชัดเจนว่า เวสสันดรชาดกมิใช่เพียงวรรณคดีที่พรรณนาถึงโศกนาฏกรรมแห่งการเสียสละ หรือเป็นเพียงเรื่องเล่าเพื่อสร้างศรัทธาในทานบารมีเพียงด้านเดียว หากแต่เปรียบเสมือนพิมพ์เขียวทางจริยศาสตร์ (Ethical Blueprint) ที่มีความวิจิตรบรรจงในการแสดงโครงสร้างการทำงานของระบบคุณธรรมทั้ง 10 ประการ ในลักษณะของระบบที่เกื้อกูลกันดุจนิเวศวิทยาแห่งความดี (Ecosystem of Virtue) ที่บารมีแต่ละข้อทำหน้าที่จำเพาะเจาะจง แต่สัมพันธ์กันอย่างเป็นพลวัต (Dynamic Relation) โดยมี "ทานบารมี" ทำหน้าที่เป็นหัวดอกหรือจุดปะทุแห่งการปฏิบัติ (Trigger Point) และมีบารมีองค์ประกอบอื่นๆ ทำหน้าที่เป็นโครงสร้างพื้นฐานที่สำคัญในการขับเคลื่อนกระบวนการขัดเกลาจิตให้ดำเนินไปสู่เป้าหมายสูงสุด ดังนี้

1. กลไกขับเคลื่อนวิสัยทัศน์เชิงยุทธศาสตร์ (Strategic Visionary Drive Mechanism) การประกอบมหาบริจาคของพระโพธิสัตว์ต้องอาศัย ปัญญาบารมี ในฐานะเนติบริกรทางจิต ที่มีได้ทำหน้าที่เพื่อกำหนดเป้าหมาย แต่ยังทำหน้าที่ ตรวจสอบคุณค่า (Value Validation) ของการกระทำว่าสอดคล้องกับเส้นทางสู่โพธิญาณหรือไม่ ปัญญาเปลี่ยนการให้ที่เลื่อนลอยให้เป็นยุทธวิธีทางจิตวิญญาณ ผสานเข้ากับอธิษฐานบารมี ที่ทำหน้าที่เป็นพลังขับเคลื่อนภายใน (Inner Drive) เปรียบเสมือนหางเสือเรือที่ตรงทิศทางไว้อย่างมั่นคงท่ามกลางมรสุมแห่งอุปสรรคและความลึกลับสับสน ทำให้เจตจำนงในการเสียสละนั้นไม่สั่นคลอนแม้ในยามวิฤต (Somdet Phra Maha Samana Chao, 2012)

2. กลไกสร้างเสถียรภาพและภูมิคุ้มกันทางจิต (Stabilizing and Psychological Immune Mechanism) ในท่ามกลางแรงเสียดทานจากความขัดแย้งทางอารมณ์และสังคม ชั้นดีบารมี ทำหน้าที่เปรียบเสมือนระบบภูมิคุ้มกัน (Immune System) ของจิตใจที่คอยดักจับและทำลายพิษร้ายจากความโกรธ ความท้อถอย และความเจ็บปวดจากการสูญเสีย มิให้ลูกกลมจนกัดกินศรัทธา สัจจะบารมี ทำหน้าที่เป็นเสาหลักแห่งความเที่ยงธรรมที่ค้ำจุนพันธะสัญญาแห่งความดีไว้มิให้พังทลายลงด้วยอำนาจของกิเลสฝ่ายต่ำหรือข้ออ้างทางโลก และ ศีลบารมี ทำหน้าที่เป็นกรอบป้องกันภายนอกที่กำกับความประพฤติให้บริสุทธิ์ ปราศจากการเบียดเบียนซ่อนเร้น เพื่อให้แน่ใจว่าวิถีทาง (Means) ที่ใช้นั้นบริสุทธิ์ทัดเทียมกับเป้าหมาย (Ends) (Phra Dhammakittiwong, 2005; Mahamakut, 1982)



3. กลไกยกระดับและปลดปล่อยสู่เสรีภาพ (Elevating and Liberating Mechanism) นี้คือกระบวนการแปรสภาพจิตขั้นสูงสุด (Ultimate Transformation) โดย เนกขัมมบารมี ช่วยชำระล้างความยึดติดในกามสุขและวัตถุหยาบ เมตตาบารมี ช่วยขยายขอบเขตของความรักจากวงจำกัดของครอบครัว (Conditional Love) ไปสู่ความเป็นสากลที่ไร้เงื่อนไข (Unconditional Universal Love) และท้ายที่สุด อุเบกขาบารมี ทำหน้าที่เป็น ยอดมงกุฏแห่งการพัฒนาจิต ที่ปรับดุลยภาพของจิตให้ก้าวข้ามพ้นความเป็นคู่ของอารมณ์ (Dualism of Emotions) ทั้งความรักและความชัง ความสุขและความทุกข์ นำไปสู่อิสรภาพทางจิตวิญญาณ (Spiritual Independence) ที่จิตลอยเด่นอยู่นอกระแสโลกธรรมอย่างแท้จริง (Dhammapala, 2012)

ดังนั้น นัยสำคัญของเวสสันดรชาดกในบริบทโลกสมัยใหม่ที่เต็มไปด้วยความผันผวนและการแข่งขัน จึงมิใช่เพียงการผลิตซ้ำวาทกรรมเรื่องการบริจาคทานวัตถุ แต่เป็นการนำเสนอโมเดลการพัฒนา ศักยภาพมนุษย์แบบองค์รวม (Holistic Human Development) ที่ท้าทายให้มนุษย์กลับมาสำรวจกระบวนการบริหารจัดการตัวตน (Self-management) และความยึดติด (Attachment) ของตนเอง ชาดกเรื่องนี้ชี้ให้เห็นว่า การจะก้าวข้ามขีดจำกัดของความเป็นปุถุชนไปสู่ความเป็นอริยชนนั้น ต้องอาศัยการบูรณาการคุณธรรมทุกมิติเพื่อเปลี่ยนผ่านจากผู้ครอบครองมาเป็นผู้ให้และจากผู้ยึดติดมาเป็นผู้หลุดพ้น เพื่อสร้างสรรค์สังคมที่เกื้อกูลและนำไปสู่ประโยชน์สุขแห่งมหาชนอย่างยั่งยืน (Phra Brahmagunabhorn, 2008)

เอกสารอ้างอิง

- คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2554). *วรรณคดีบาลี: ประวัติและแนวสังเขป*. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ธรรมपालะ, พระ. (2555). *ปรมัตถที่ปณี อรรถกถาจริยาปิฎก* (แปลโดย คณาจารย์ มจร). กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช). (2548). *พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ ชุด คำวัด*. กรุงเทพฯ: วัดราชโอรสาราม.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). (2546). *พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ชาดก ภาค 2 (เล่มที่ 28)*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). (2551). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม* (พิมพ์ครั้งที่ 17). กรุงเทพฯ: บริษัท เอส.อาร์. พรินติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด.
- มหามกุฏราชวิทยาลัย. (2525). *อรรถกถาขุททกนิกาย ชาดก (เวสสันดรชาดก)*. กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส. (2555). *ธรรมวิภาค ปริเฉทที่ 2*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.



- Bodhi, Bhikkhu. (1978). *The Noble Eightfold Path: The Way to the End of Suffering*. Kandy: Buddhist Publication Society.
- Buddhaghosa, Bhadantacariya. (2010). *The Path of Purification (Visuddhimagga) (Bhikkhu Nnamoli, Trans.)*. Kandy: Buddhist Publication Society.
- Gethin, R. (1998). *The Foundations of Buddhism*. Oxford: Oxford University Press.
- Gombrich, R. F. (2009). *What the Buddha Thought*. London: Equinox Publishing.
- Harvey, P. (2000). *An Introduction to Buddhist Ethics: Foundations, Values and Issues*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Keown, D. (2005). *Buddhist Ethics: A Very Short Introduction*. Oxford: Oxford University Press.
- Rhys Davids, T. W., & Stede, W. (1921). *Pali-English Dictionary*. London: Pali Text Society.